

KOVÁCS ERZSÉBET:

Széchenyi István vallásossága

Szekfü Gyula "Három nemzedék" című munkájában Széchenyi István grófot példaként állítja a magyar katolikusok elé. "Széchenyi erkölcsisége a keresztény erkölcs, annak legbelsőbb, legteljesebb felfogásában. Az ő elmélete az egyetlen keresztény magyar társi és államfelfogás, az ő élete és munkája az egyetlen, példátlan keresztény államférfiú élete és munkája." Az ezt alátámasztó és cáfolandó tényeket Széchenyi István naplójából ismerhetjük meg. Széchenyi István vallásos életének fejlődését, változásait nyomon lehet követni gyermekkorától szintén egészen haláláig.

A Széchenyi család közismerten katolikus, vallásos család. Az édesapa Széchenyi Ferenc, aki ifjúkori eltévelyedései után menekült a katolikus vallásba. Ifjú korában ő is lelkesen csatlakozott II. József reformjaihoz, Hajnóczy József pedig évekig bizalmi embere volt. Csatlakozott a szabadkőművesekhez. A Martynovics-összeesküvés hatására politikai és vallási nézeteiben döntő változás következett be. A vallásba menekült, és törekvése az volt, hogy fiait megerősödjének vallásukban, hogy hasonló eltévelyedések áldozatául ne essenek. A korszellemmel való passzivitásra, az ettől való félelemre és a vele szemben való védekezésre nevelte fiait. Széchenyiéknél a mindennapi mise hallgatás volt napirenden. És ahogy Bártfai Széchenyi Péter írta, a gróf bécsi háza a keresztény erények otthona volt, a család tagjai egymással versenyre kelnek az irgalmasság és felebaráti erények gyakorlásában.

Az otthon vallásos légköréből bekerült a nagyvilági társaságba, és megismerkedett a francia felvilágosodás irodalmával. Magyarországon a vallásos élet háttérbe szorult. Vallás és felvilágosodás: e két ellenkező gondolatvilág harcra kelt benne, aminek következtében sokkal nehezebb volt a vallásos kedélyű és egyszerűsmind kutató elméjű ifjúnak megállapodnia.

Az 1813-18 közötti időszak az ő katolikus vallásosságának hanyatlása, később viszont vallásosságának megújulása következett be. Életének e korszaka nem egyéb, mint az otthon belénevelt kötelességteljesítésének bizonyos fokú lazulása. Katolikus vallási kötelmeinek lanyhán tesz eleget. A tetszeni vágyás vitte rá a vallással és a legszentebb dolgokkal üzőt gúnyolódásra. Naplóiban is ritkán irányul figyelme a vallásra, ez is bizonyítja, hogy ez időben még nem foglalkoztatja. 1818-ban indul el útjára. Még nem döntött, hogy a műveletek kényelmes közönyét válassza-e, vagy a szülői ház szelleméhez ragaszkodik. A krisztusi úton átélt vál-

tozás vallási élmény. Felzaklatott lelkiállapotától szabadulni akar, vágy kél benne a boldogság, a megnyugvás és a harmónia iránt. Azt mondja, vétke oly nagy, hogy egy emberélet kevés az eltörlésére. A minden irányú, és nevezetesen az erkölcsi tökéletességre irányuló vágyból hajt ki nemsokára vallásosságának kiújuló ága.

Vallási életének fontos állomása az 1819. április 19-i cataniai v. húsvéti gyónása, amelyben tisztázta maga előtt vallásos problémáit. Naplójában is megemlíti, hogy ez egy nevezetes nap volt életében. Mert ekkor, ahogyan a legtöbb ember, sokáig töprengett Istenről, a halhatatlanságról. Végül sok ide-oda ingadozás után abban állapodott meg magával, hogy minden vallás tudatlanságunk tudatában jó. Jó, ha nem hagyjuk félrevezettetni magunkat a vallási dogmáktól. És ugyanakkor leírja, hogy egyik vallás sem jó. Hisz egész életünkben arra ítéltünk, hogy kétségek között élünk, semmit sem tudhatunk biztosan. Nem tudhatjuk, hogy melyik vallás az igazi.

Széchenyi szerint szíve és lelke vallásában minden becsületes ember megegyezik, csak a formák különböznek, ahogyan Istent imádják. Csak szertartásbeli különbséget látott az egyes vallások között.

Saját bevallása szerint nem kapott semmiféle nevelést szülei példáján kívül. Ifjúságát tudatlanságban és nemtörődomségben töltötte el. Rossz és teljesen züllött azért nem volt, de sok vétكتől, melyeket elkövetett, nyugodtan aludt. De amikor egyszer a lelkébe mert pillantani, felébredt álmából. Kiút minden bűnösnek megmarad. De ez nem holmi visszavont remeteéletben és imádkozásban rejlik, hanem jótettekben. Törekedni kell az eszménykép eléréséhez, mert embertársainak, hazájának, a világ teremtményének csak az tehet szolgálatot, aki fizikailag és erkölcsileg eléri a lehető legmagasabb tökélyt. Vallása szempontjából nem kifogástalan ez a vallásos elmélkedése, de a lényeg az a fogadalma, hogy jövőre vallását külső formában is meg akarja tartani. Itt jutott érvényre benne az otthon szigorúbb erkölcsi és vallásos felfogása a laza új életével szemben. Kételyek, ingadozások megmaradtak benne azontúl is, de ezek ellen küzdött állandóan, és katolikus vallásának hitéletet élő fia maradt.

Vallásosságának alakulására nagy hatással volt egy Albach Szaniszló nevezetű ferences barát, aki a 30-as évek vallásilag sivár korszakában mégis körülrajongott szónok volt. A felvilágosodás szellemével való érintkezése folytán Albach tulajdonképpen nem a katolikus hit, erkölcs és kegyelemeszközök hirdetője volt, hanem többnyire a vallásnak, mint az ember természetét megnevesítő (főként erkölcsi) tartalomnak a jelentőségét domborította ki. Minden megnyilvánulásnak közös jegye az erény és az erkölcsi ideál hirdetése volt.

Széchenyi nagyon jó katolikusnak vélte magát. De ha elvileg beszélt a vallásról, legalább egy fokkal mindig racionalistább volt. Nem tudta elfogadni azokat a katolikus dogmákat, amelyeket emberi ész fel nem foghat. De akár belátott valamit, akár nem, mindig aláveti magát az egyház szavának. Küzd a kételyek ellen, és tisztelni akarja a vallási tanokat, nem töprengeni fölöttük. Ugyanakkor minden embert arra biztat, hogy a belső hang sugalmazta, saját vallásának formásgait is tartsa be. A vallás külső formáinak megtartása a benső és erkölcs nevében szükségesek. Tisztában van azzal, hogy az istenhit nem azonos az egyház formai előírásaival. A vallási formalizmusról, az álszenteskedésről mindig a legnagyobb elítéléssel nyilatkozott. De ugyanakkor azt hangoztatta, hogy példát kell mutatni az emberek előtt, mert van-e származásabb, mint egy csomó felvilágosulatlan ember minden vallás nélkül.

Elítéli a katolikus egyház türelmetlenségét a más vallásúakkal szemben. Ki kell küszöbölni a vallási ellentéteket ahhoz, hogy egységes és erős nemzet jöjjön létre. Nem következetes azonban Széchenyi álláspontja a zsidókérdéssel kapcsolatban. 1828-ban még kiállt a zsidók kaszinóbeli tagsága mellett. 1844-ben pedig már fékezni kívánja jogi-politikai egyenjogósításukat. Az egyháznak a szeretet, erkölcs prédikálása, az emberek jóra intése, és nem a dogmák hirdetése lenne a feladat. Széchenyi tettekkel akarja szolgálni Istent és eszményeit. Erényes cselekvéssel akarja gyakorolni vallásosságát, és a lelkiismeret szava készíti kötelességteljesítésre. Széchenyi számára logikailag előbb van az erkölcs, mint a vallás, mert azáltal akar vallásos ember lenni, hogy jó ember lesz, és a külső istentiszteleti formák megtartását is nem a vallás, hanem az erkölcs nevében tartja szükségesnek. Vallásossága nem az elméletben, hanem a katolikus vallás praktikus élésében nyilatkozott. Vallásos hajlama mellett vallásosságának másik forrása reformatori lelkülete, amely elégedetlen a meglévő rosszal, de erre a jobb élet vágyával felel. Az erkölcsi jó megvalósítását elsősorban saját magától követelte meg. Gyakorlatilag volt hívő, aki előtt a jó ember a legnagyobb mű a világon.

A beléoltott vallásos kötelességtudat indította őt a maga vallása formáinak gyakorlására, elméleti megnyilatkozásai pedig ehhez a gyakorlathoz ésszel keresett indoklásai, melyekkel eljárás módját mások, de főképp önmaga előtt igazolta.

A vallásosságában tükröződő ellentmondás megnyilatkozik életében és halálában is.

